

UMEŠČENOST PROGRAMA OMRA V JAVNI INTERES O DUŠEVNEM ZDRAVJU

Anela Klemenc Bešo¹

POVZETEK

Javni razpisi so eden od instrumentov izvajanja javnih politik na tistih področjih, za katere je država pristojna, in dobro upravljano (angl. good governance) javno politiko pri določanju ciljev razpisa vodijo strateške usmeritve področja. Cilji razpisa so tako po eni strani najpomembnejša usmeritev prijaviteljem pri snovanju njihovih projektnih predlogov, programov, aktivnosti in orodij, s katerimi država sledi ciljem, ki si jih je zadala. V prispevku avtorica s pregledom ključnih političnih dokumentov na področju duševnega zdravja analizira zasledovanje javnega interesa na področju duševnega zdravja v Sloveniji in širše s poudarkom na promociji in preventivi preko implementacije javno financiranega programa OMRA.

Ključne besede: *analiza politik, javni interes na področju duševnega zdravja, promocija in preventiva na področju duševnega zdravja, pismenost in ozaveščenost o duševnem zdravju, program OMRA*

1 UVOD

Dvoletni program Z večjo pismenostjo o duševnem zdravju do obvladovanja motenj razpoloženja (akronim OMRA), ki ga je podprlo Ministrstvo za zdravje RS v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje programov za varovanje in krepitev

-
1. Univerzitetna diplomirana politologinja, študentka propedeutike psihoterapevtske znanosti SFU Ljubljana, višja strokovna sodelavka; ZRC SAZU, Družbenomedicinski inštitut, Novi trg 2, 1000 Ljubljana
E-naslov: anela.klemenc-beso@zrc-sazu.si, beso.anela@gmail.com

zdravja za leta 2017, 2018, 2019 (v nadaljevanju: javni razpis), se je ambiciozno zavezal slediti ključnim nacionalnim in mednarodnim strateškim usmeritvam, strokovnim smernicam in dobrim praksam, ki posredno ali neposredno narekujejo razvoj varovanja in krepitev duševnega zdravja v Sloveniji na področju pismenosti, ozaveščenosti o duševnem zdravju. V nadaljevanju so predstavljeni ključni politični dokumenti, ki preko opredeljenih ciljev in ukrepov oblikujejo okvir javnega interesa upravljanja s področjem duševnega zdravja s poudarkom na zdravstveni pismenosti, ozaveščenosti, ki ga program OMRA s svojimi raznovrstnimi aktivnostmi implementira (gl. Šprah, L.: *Evalvacija učinkov programa opismenjevanja o motnjah razpoloženja na raven razumevanja značilnosti in posledic anksioznosti, depresije in bipolarnih motnjah razpoloženja*, Šprah, L.: *Uvajanje inovativnega programa pismenosti o motnjah razpoloženja v Sloveniji: rezultati in učinki programa*, Knežević Hočevar, D.: *Kako se je program OMRA dotaknil udeleženk in udeležencev delavnic*, Šimenc, J.: *Umeščanje duševnega zdravja na družbena omrežja – primer programa OMRA*).

1.1 Osnutek Strategije razvoja dejavnosti javnega zdravja 2013–2023

Osnutek Strategije razvoja dejavnosti javnega zdravja 2013–2023 podpira vzpostavitev in izvajanje programov za zagotavljanje zdravstvene pismenosti in prepoznava pomen verodostojnih in znanstveno utemeljenih informacij, ki so na učinkovit način preko različnih komunikacijskih kanalov posredovane določevalcem, strokovni in splošni javnosti in drugim deležnikom. Tovrstni pristop h komuniciranju strategija opredeli kot ključ za spremembe pri oblikovanju politik, ukrepov, sprememb stališč in vedenja, povezanega z zdravjem. »Pojav množičnega komuniciranja preko različnih spletnih omrežij, ki ga zaznamuje interaktivna komunikacija ponuja številne nove možnosti za širjenje informacij« (prav tam, 62).

1.2 Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016–2025 Skupaj za družbo zdravja

Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016–2025 predvideva nadgradnjo kurative s preventivo na primarni ravni prav z izboljševanjem zdravstvene pismenosti – z upoštevanjem specifičnosti ranljivih skupin (aktivnost 6.1.3 Okrepitev preventivnih pristopov na primarni ravni zdravstvenega varstva) – kakor tudi ukrep izdelave orodij za ozaveščanje prebivalstva o pomenu zdravja, zdravem načinu življenja in opolnomočenje za skrb za lastno zdravje – dvig zdravstvene pismenosti, vključno z izvedbo nacionalnih kampanj in pripravo gradiv, primernih orodij in smernic za pomoč pri izvajanju programov krepitev zdravja v

vseh okoljih (ukrep 1, aktivnost 6.1.6 Programi krepitve zdravja v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, na delovnem mestu, v lokalnih okoljih). Naslednji ukrep pri taisti aktivnosti napoveduje pilotno izvedbo vrednotenja programov neprofitnih zavodov, nevladnih organizacij in društev, ki se financirajo iz javnih virov.

1.3 Resolucija nacionalnega programa o duševnem zdravju 2018–2028

Resolucija nacionalnega programa o duševnem zdravju 2018–2028 (v nadaljevanju ReNPDZ) je ključen dokument pri analizi umeščenosti programa OMRA v javni interes o duševnem zdravju, saj uvaja sistematično promocijo in preventivo duševnih motenj.

ReNPDZ prepoznava med tremi ključnimi izzivi tudi povečanje pismenosti in ozaveščenosti na področju duševnega zdravja in destigmatizacijo, ki se zrcalita tako v viziji kot namenu ReNPDZ predvsem v dveh strateških ciljih:

- Strateški cilj 2: Razvoj in implementacija z dokazi podprtih medsektorskih in interdisciplinarnih promocijskih in preventivnih programov na področju duševnega zdravja.
- Strateški cilj 5: Krepitev znanja, kompetenc, z dokazi podprtih intervencij in izmenjave dobrih praks na področju duševnega zdravja.

Doseganje strateških ciljev ReNPDZ je opredeljeno preko različnih prednostnih področij, specifičnih ciljev in pripadajočih ukrepov. V nadaljevanju so izpostavljene tiste, ki jih je naslovlila OMRA:

- **Prednostno področje 1:** Zagotavljanje skupnostnega pristopa pri krepitvi duševnega zdravja in obravnavi oseb s težavami v duševnem zdravju v skupnosti.

Specifični cilj 1: Usklajeno medresorsko sodelovanje in vključevanje civilne družbe na področju duševnega zdravja na državni, regionalni in lokalni ravni.

Ukrep 3: Zmanjševanje stigme in diskriminacije z dokazano preverjenimi programi.

- **Prednostno področje 2:** Promocija duševnega zdravja, preventiva in destigmatizacija na področju duševnih motenj.

Prednostno podpodročje 2.1: Promocija duševnega zdravja in preventiva duševnih motenj pri različnih ciljnih skupinah.

Specifični cilj 1: Ustvarjanje duševnemu zdravju podpornih okolij in vplevanje programov promocije duševnega zdravja in preventive duševnih motenj skozi različna razvojna obdobja posameznika.

Ukrep 6: Vpeljevanje programov, storitev promocije duševnega zdravja in preventive duševnih motenj za ranljive skupine in skupine prebivalstva z večjim tveganjem.

Ukrep 7: Uporaba novejših IKT in inovativnih pristopov pri promociji duševnega zdravja in preprečevanju duševnih motenj.

Specifični cilj 2: Dvig pismenosti, ozaveščenosti na področju duševnega zdravja pri različnih deležnikih skupnosti, izobraževanje strokovne javnosti in destigmatizacija.

Ukrep 1: Razvoj in implementacija programov, ki povečujejo pismenost na področju duševnega zdravja za različne ciljne skupine in v različnih okoljih (družina, na delovnem mestu, šolski sistemi itd.):

- različne oblike posredovanja informacij o duševnem zdravju, težavah, motnjah in možnostih ukrepanja, vključno z viri pomoči,
- kontinuirano sodelovanje z mediji za odgovorno poročanje o vsebinah duševnega zdravja.

Ukrep 2: Kontinuirano izvajanje na dokazih temelječih destigmatizacijskih kampanj (kampanje, ki nagovarjajo strokovnjake, mlade, javnost ...).

- **Prednostno področje 6:** Izobraževanje, raziskovanje, spremljanje in evalvacija.

Specifični cilj 1: Zagotavljanje vsebin o pomenu varovanja duševnega zdravja v izobraževalnih kurikulih.

Ukrep 3: Vključitev vsebin o duševnem zdravju v redno strokovno izpopolnjevanje za vse poklicne skupine, ki delajo z ljudmi (zdravstvo, sociala, družina, vzgoja in izobraževanje, pravosodje in organi pregona).

1.4 Ostale smernice na področju pismenosti o duševnem zdravju

Program OMRA se je pri opredelitvi svojih ciljev in s tem povezanimi aktivnostmi oprl tako na smernice, oblikovane tako na mednarodnem kot na lokalnem nivoju:

- Evropa 2020 Strategija za pametno, trajnostno, vključujočo rast: opredeljuje, da dvig pismenosti podpira predstavo, da zdravstvo ni strošek, temveč pomemben dejavnik trajnostnega razvoja,
- Evropska socialna listina o dostopnosti zdravstvenih sistemov: program zagotavlja dostop za vse skupine prebivalstva,
- strategija EU Skupaj za zdravje – izboljšana pismenost: posredno prispeva h gospodarski uspešnosti,

- dobra praksa na lokalnem nivoju Vlaganje v zdravje in razvoj v Pomurju – pilotni program MURA (2005): si je prizadeval zmanjševati medregijske neenakosti z medsektorskim mreženjem za krepitev duševnega zdravja,
- avstralski nacionalni strategiji za izboljšanje zdravstvene pismenosti (2014) kot primer dobre prakse upravljanja s področjem zdravstvene pismenosti.

2 PRISPEVEK PROGRAMA OMRA K IMPLEMENTACIJI JAVNEGA INTERESA NA PODROČJU PISMENOSTI O DUŠEVNEM ZDRAVJU

Program OMRA se je izvajal v okviru javnega razpisa, katerega namen je bil sofinanciranje programov varovanja in krepitev zdravja za leta 2017, 2018 in 2019 s ciljem preprečevanja rabe dovoljenih in prepovedanih drog, nekemičnih zasvojenosti, kroničnih nenalezljivih bolezni in krepitev duševnega zdravja (program OMRA se je umestil v razpisno področje Sklop 2 – Področje A, ki je zasledoval zadnjega od opredeljenih ciljev) in v podporo izvajanju Resolucije o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2015–2025, Skupaj za družbo zdravja. Javni razpis se je glede slednjega osredotočil predvsem na aktivnosti in ukrepe na prednostnem področju 6.1 Krepitev in varovanje zdravja in preprečevanje bolezni – javno zdravje z naslednjimi specifičnimi cilji:

- uveljavljanje zdravja kot vrednote in cilja v vseh nacionalnih, regionalnih in lokalnih politikah,
- vzpostavitev vrednotenja učinka politik in ukrepov držav na zdravje,
- večja ozaveščenost odločevalcev in prebivalstva za večjo odgovornost družbe in posameznika za zdravje,
- premik od bolezni k zdravju in nadgradnja kurativne dejavnosti s preventivo, s posebnim poudarkom na ranljivih skupinah.

Javni razpis uresničuje tudi določila različnih zakonov in strategij, med njimi ReNPDZ, kar pomeni, da jih financirani programi, kot je OMRA, morajo zasledovati.

Prve rezultate programa OMRA so izvajalci predstavili v pričujoči večavtorski monografiji Z več znanja o motnjah razpoloženja do izhodov iz labirintov: izkušnje in razmisleki, kjer so predstavljeni kratkoročni in dolgoročni učinki programa OMRA, pripravljeni na osnovi skrbno načrtovanih in izvedenih evalvacijskih postopkov tako na kvantitativni kakor kvalitativni ravni. Vrednotenje oz. eval-

vacija pa ima tako v okviru upravljanja s projekti kakor tudi na nivoju analize politik ključno vlogo. »To (op. vrednotenje) je še posebej pomembno, ko želimo z aktivnostmi, ki so se izvajale v okviru projektov, uresničevati zastavljene cilje iz razvojnih strategij. Namen vrednotenja je namreč izmeriti dosežke in prepoznati priložnosti za izboljšanje. Rezultati vrednotenja nam dajejo povratno informacijo glede izvajanja projektov ter njihovega prispevka k uresničevanju javnih politik. Pomagajo nam tudi pri pripravi prihodnjih razpisov. Poleg tega z vrednotenjem izkazujemo odgovoren odnos do javnih sredstev, saj ne nazadnje ne gre zgolj za razdeljevanje razpoložljivih proračunskih sredstev, ampak predvsem za zagotavljanje skupnega dobrega. Zato naj bo vrednotenje realno in objektivno; naj ne gre le za administrativno preverjanje izvedenih aktivnosti, ampak resnično za poglobljeno ugotavljanje dejanskih učinkov in priložnosti za izboljšanje« (Divjak in Forbici, 2015, 59). Strokovno in profesionalno samovrednotenje programa OMRA kot ena izmed ključnih projektnih aktivnosti je tako izdatno prispevala k dokazovanju implementacije javnega interesa na področju duševnega zdravja preko program OMRA.

3 ZAKLJUČEK

Prispevek oriše strateški politični okvir izvajanja programa OMRA. Poleg razpisnih določil zasledovanja ciljev Resolucije o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2015–2025, Skupaj za družbo zdravja, je program OMRA s svojo interdisciplinarnostjo in inovativnostjo pokrili ključne koordinate na zemljevidu javnega interesa na področju duševnega zdravja v Sloveniji in širše, kar dokazuje s svojimi skrbno načrtovanimi in izvedenimi evalvacijskimi postopki tako na kvantitativni kakor kvalitativni ravni.

Literatura

- Divjak T, Forbici G. Javni razpisi za nevladne organizacije: priročnik o načrtovanju, izvajanju in vrednotenju nacionalnih javnih razpisov. 1. izd. Ljubljana, Center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij – CNVOS; 2015. Dostopno na: https://www.cnvos.si/media/filer_public/9e/db/9edb56ef-fa65-47de-acf0-639abee535b1/javni_razpisi_za_nevladne_organizacije.pdf (citirano 1. 7. 2019).
- EVROPA 2020. Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast. Dostopno na: https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SL_ACT_part1_v1.pdf (citirano 21. 8. 2019).
- Javni razpisi za sofinanciranje programov za varovanje in krepitev zdravja za leta 2017, 2018, 2019. Dostopno na: https://www.uradni-list.si/_pdf/2017/Ra/r2017023.pdf (citirano 31. 7. 2019).

- Maučec Zakotnik J, Buzeti T. Vlaganje za zdravje in razvoj v Sloveniji. Program MURA. Center za zdravje in razvoj Murska Sobota; 2008. Dostopno na: <http://czr.si/files/CZR/Projekti/Vlaganje%20v%20zdravje%20in%20razvoj/mura-vlaganje-za-zdravje-in-razvoj.pdf> (citirano 14. 8. 2019).
- Resolucija Evropskega parlamenta z dne 9. oktobra 2008 o beli knjigi z naslovom Skupaj za zdravje: strateški pristop EU za obdobje 2008–2013. Dostopno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0477+0+DOC+XML+V0//SL> (citirano 24. 8. 2019).
- Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016–2025 Skupaj za družbo zdravja. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2016-01-0999?sop=2016-01-0999> (citirano 14. 8. 2019).
- Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028. Uradni list RS št. 24/18. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-1046?sop=2018-01-1046> (citirano 31. 7. 2019).
- United Nations. Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. What is Good Governance? Dostopno na: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf> (citirano 1. 7. 2019).